

J. VILEIŠIS, KAIP LIETUVOS NACIONALINĖS BURŽUAZIJOS PAGRINDINIŲ INTERESŲ ISREIŠKĖJAS XIX a. PABAIGOJE IR XX a. PRADŽIOJE

V. LUKOSEVICIUS

Jonas Vileišis (gimė 1872.I.3 Medinių km., Pasvalio vls. Biržų aps.— mirė 1942.VI.1 Kaune) — buržuazinis liberalinis lietuvių visuomenės veikėjas. Advokatas. Varpininkas, vienas iš Lietuvos demokratų partijos įkūrėjų, vėliau — liaudininkas. 1892 metais baigė gimnaziją Šiauliuose ir tais pat metais įstojo į Peterburgo universiteto fizikos matematikos fakultetą. 1894 metais perėjo į teisės fakultetą, kurį ir baigė 1898 metais. Atvyko į Vilnių, vertėsi advokatūra. 1918 ir 1919 metais įėjo į keleto buržuazinių ministrų kabinetų sudėtį. Vėliau užėmė aukštą postą Lietuvos buržuazinės valstybės aparate (1921—1933 metais buvo Kauno miesto burmistras). Dėstė Kauno universitete.

Lietuvių spaudoje aktyviai bendradarbiauti pradėjo, dar būdamas studentu. Ypač daug rašė „Varpui“. Dalyvavo, ruošiant Lietuvos demokratų partijos programos projektą. Dirbo „Lietuvos ūkininko“ bei „Vilniaus žinių“ (vėliau „Lietuvos žinių“) redaktoriumi. 1913 ir 1914 metais jo ir A. Rimkos pastangomis Tilžėje vėl buvo pradėtas nelegaliai leisti žurnalas „Varpas“.

J. Vileišis aktyviai dalyvavo XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios judėjime lietuvių kalbai ginti ir lietuviškai spaudai atgauti, buvo vienas iš Lietuvių mokslo draugijos steigėjų ir iki 1918 m. jos valdybos narys, vienas iš „Aušros“ draugijos lietuviškoms knygoms leisti, pradėjusios veikti 1905 m., organizatorių ir dirbo įvairių kitokį visuomeninį bei kultūrinį darbą.

Šiuo straipsniu norima pabrėžti kai kurias ideologines kovas Lietuvoje XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje aplinkybes. Būtent, norima apibūdinti vis labiau tvirtėjusios nacionalinės buržuazijos pagrindinius reikalavimus, pasekti, kokius argumentus jos ideologai bandė priešpastryti tuo metu jau pasiekiančioms Lietuvą revoliucinėms idėjoms ir įvertinti buržuazijos ir jos atstovų veiklą minėtu laikotarpiu.

Nacionalinės buržuazijos pagrindinį tikslą ir jos atstovų naudotus argumentus kovoje prieš darbininkų klasės ideologiją atspindi vieno iš žymesnių nacionalinio judėjimo veikėjų — J. Vileišio — skelbtos socialinės-ekonominės idėjos. Todėl mes ir nesieksime apibūdinti J. Vileišio pažiūrų plačiąja žodžio prasme bei visapusiškai įvertinti jo veiklą. Pasitenkindami straipsnio pradžioje pateiktomis biografinėmis pastabomis apie J. Vileišį, kaip visuomenės veikėją apskritai imant, visą dėmesį skirsime nacionalinės buržuazijos klasiniams interesams nacionalinio judėjimo eigoje, kiek juos išreiškia J. Vileišio pažiūros.

Nacionalinio judėjimo laikotarpis lietuvių tautos, kaip ir kitų tautų, išgyvenusių panašų laikotarpį, istorijoje yra labai prieštaringas laikotarpis. Vystantis nacionaliniam judėjimui, buržuazijos klasiniai interesai tam tikru mastu sutampa su visos tautos interesais, todėl ji vaidina tam tikrą pažangų vaidmenį. Tačiau, darbininkų judėjimui augant, buržuazija šio vaidmens netenka. Buržuaziniai nacionalinio judėjimo veikėjai Lietuvoje (J. Vileišis ir kiti) darė tam tikrą teigiamą įtaką kultūriniam ir iš dalies demokratiniam judėjimui.

Nacionalinio judėjimo klausimui prieš pirmąjį pasaulinį karą nemažai dėmesio skyrė V. Leninas. Jis nustatė principinę darbininkų klasės poziciją šio judėjimo atžvilgiu. Lietuvių buržuazijos istorinį vaidmenį nacionalinio judėjimo laikotarpiu teisingai įvertinti galima, tik laikantis klasinio, kitaip tariant, lenininio požiūrio.

V. Leninas laikė, kad nacionaliniai judėjimai kyla galutinės kapitalizmo pergalei prieš feodalizmą epochoje. Šių judėjimų ekonominis pagrindas, kaip nurodo V. Leninas, yra tas, „jog visiškai prekinės gamybos pergalei reikia, kad buržuazija užkariautų vidinę rinką, reikia valstybiškai sutelkti teritorijas, kur gyventojai kalba viena kalba, kartu pašalinant bet kurias kliūtis tai kalbai vystytis ir jai įsigalėti literatūroje“ [1, p. 370]. Nevaržomas kalbos vystymasis yra viena iš svarbiausių sąlygų plėstis kapitalistinei prekybai, o gyventojams grupuotis į atskiras klases. Nacionalinių judėjimų tendencija, nurodo V. Leninas, yra sukurti nacionalines valstybes, kurios geriausiai užtikrina laisvą kalbos vystymąsi ir patenkina kitus kapitalizmo reikalavimus [1, p. 370].

V. Leninas nacionalinių judėjimų požiūriu skiria dvi skirtingas kapitalizmo epochas, būtent: feodalizmo ir absoliutizmo žlugimo, buržuazinės demokratinės visuomenės ir valstybės susiformavimo epochą ir visiškai susiformavusių kapitalistinių valstybių, esant labai išsivysčiusiam proletariato ir buržuazijos antagonizmui, epochą. „Pirmajai epochai yra tipiškas nacionalinių judėjimų pabudimas, įtraukimas į juos valstietijos, kaip gausiausio ir „sunkiausiai išjudinamo“ gyventojų sluoksnio ryšium su kova už politinę laisvę aplamai ir už tautybės teises, skyrium imant“ [1, p. 375]. Antrajai epochai yra tipiškas masinių buržuazinių demokratinų judėjimų nebuvimas ir internacionaliniai sulieto kapitalo antagonizmas su internacionaliniu darbininkų judėjimu.

V. Leninas pažymi, jog buržuazija „kiekvieno nacionalinio judėjimo pradžioje savaime stoja jo hegemonu (vadovu)“ [1, p. 383]. Ji nori nacionaliniame reikale arba privilegijų savajai nacijai, arba išimtinės naudos jai. Kovodama prieš nacionalinį engimą ir siekdama privilegijų, buržuazija reikalauja besąlygiškos paramos iš visų visuomenės sluoksnių.

V. Lenino suformuluotas nacionalinių judėjimų apibūdinimas pilnai tinka ir lietuvių nacionaliniam judėjimui, kuris kilo XIX a. antroje pusėje ir yra neatskiriama nuo kapitalizmo vystymosi. Panagrinėję J. Vileišio skelbtas socialines-ekonominės idėjas, matysime, kad nacionalinio judėjimo metu lietuvių buržuaziniai veikėjai pradeda gerai suprasti objektų jo pagrindą. Savo pastangas jie nukreipia kapitalizmo vystymuisi spartinti bei nacionalinei buržuazijai ugdyti. Remiantis tuo, jie tikisi nacionalinės priespaudos (gimtosios kalbos suvaržymų ir pan.) panaikinimo. Nacionalinės buržuazijos interesų neskirdami nuo visos tautos interesų, jie skelbia „tautos vienybės“ koncepciją. Šios koncepcijos atgarsį pasitaiko net mūsų laikais. Partiniuose dokumentuose pabrėžiamas būtinumas nepaliaujamai su jais kovoti [11, p. 95].

XIX a. pabaigos ir XX a. pradžios Lietuvai buvo būdinga pirmoji nacionalinių judėjimų požiūriu V. Lenino išskirta kapitalizmo epocha.

Tuo metu Lietuvoje nacionalinis judėjimas plėtėsi, jį pamažu buvo įtraukiama ir valstietija. Nacionalinis judėjimas Lietuvoje iš pradžių daugiausia reiškėsi kova dėl gimtosios kalbos ir, apskritai, tautinių teisių. Bet, savaime suprantama, kartu negalėjo neiškilti ir ekonominiai klausimai: Lietuvos gyventojų ekonominė padėtis ir perspektyvos, kurlink Lietuva vystosi, galėtų ir turėtų vystytis ir t. t. Ypač imama diskutuoti šiais klausimais, įžengiant į dvidešimtąjį amžių.

XIX a. pabaigoje Lietuvos dabarties ir ateities, nekalbant jau apie praeitį, klausimai lietuviškoje periodinėje spaudoje neretai traktuojami su romantiniu atspalviu. Pasitaiko vienas kitas ir narodnikinio pobūdžio straipsnis (pavyzdžiui, P. Liutas (P. Leonas). Apie tautišką idėją. — „Szwiesa“, 1888, Nr. 6, 7 ir 8). J. Vileišio publicistikos pagrindinė mintis yra ta, jog Lietuva jau vystosi kapitalizmo keliu, ir tik toliau vystydama šiuo keliu, ji gali išlikti kaip nacionalinis vienetas. Jau pirmame savo socialiniu ekonominiu požiūriu rimtesniame straipsnyje „Evoliucija ūkininkystės Lietuvoje“ („Varpas“, 1896, Nr. 6) J. Vileišis bando pagrįsti kapitalizmo istorinį pažangumą, išdėstydamas požiūrį, priešingą narodnikų idėjoms. Šiame straipsnyje jis pabrėžia, jog, panaikinus baudžiavą, valstiečių ūkis vis labiau tampa prekinio ūkiu, nes didėja valstiečių poreikis pinigams — mokesčiams mokėti, pramoniniams gaminiams įsigyti ir pan. Rinkoje palankesnėje padėtyje yra tas valstietis, kurio ūkyje darbo našumas yra didesnis, o geresnės sąlygos darbo našumui kelti yra stambesniuose ūkiuose. Netgi dvaruose, sako J. Vileišis, kuriais kaip reikiant niekas nesirūpina, derlingumas yra didesnis, negu valstiečių ūkiuose. Stambieji ūkiai laimi ir konkurencinėje kovoje.

Pateikdamas kai kuriuos duomenis iš Suvalkų ir kitų gubernijų, J. Vileišis pabrėžia, jog „maža ūkininkystė pasvirio visai į prapultį <...>. Su laiku ji pereina į rankas tvirtesnių ūkių <...>. Tvirta ūkininkystė gali prisitaikinti labiau naujiems reikalavimams išdirbimo, įvesdama pas save geresnius padargus, — ūkiškas mašinas, apie kurias prastas ūkininkas negali ir mąstyti“.

Kaip greit vyksta stambių ūkių įsigalėjimo, kitaip tariant, žemės ūkio gamybos koncentracijos procesas Lietuvoje, sunku pasakyti, nurodo J. Vileišis, tačiau kad jis vyksta, abejoti netenka. Šį procesą kiek sulėtina, bet negali sustabdyti, pastebi jis, netgi draudimas lietuviams valdyti žemės daugiau kaip šešiasdešimt dešimtinių, nes „<...> dažnai <...> tvirtesni ūkininkai apdirba žemę silpnesniųjų, imdami ją ant arendos arba už vienas tik palūkanas <...>“. Ūkiai taip pat perkami dalimis ar svetimu vardu ir t. t.

Smulkiųjų ūkių išstūmimo procesą J. Vileišis vertina teigiamai. „Galima tvirtinti, — rašo jis, — kad visas visuomeniškas progresas prideri nuo nupuolimo blogesnių ir įvedimo pelningesnių būdų išdirbimo, kurie dėka augančiai technikai visuomenėje vis mainosi“ („Varpas“, 1896, Nr. 6).

Straipsnio „Evoliucija ūkininkystės Lietuvoje“ autorius (J. Vileišis), aiškindamas stambios kapitalistinės gamybos pranašumus prieš smulkiąją gamybą, užsirekomenduoja kaip buržuazinis ideologas. Jis juo liks ir vėliau, nežiūrint to, jog neigiami reiškiniai, būdingi kapitalistiniam gamybos būdai, taps dar akivaizdesni.

Kapitalizmas Lietuvoje XIX a. pabaigoje vystėsi gana sparčiai, vis aiškesnė darėsi klasinė diferenciacija. 1896 metais įkuriama Lietuvos socialdemokratų partija, kurioje nuo pat jos įkūrimo veikė ir revoliucinis sparnas, skleidęs revoliucines idėjas. J. Vileišis, kaip ir kiti buržuazijos atstovai, kovojo su socialistinėmis nuotakomis.

Nors J. Vileišis, rašydamas apie stambių ūkių įsigalėjimą, faktiškai kalba apie klasinių prieštaravimų Lietuvos kaime augimą, tačiau šių prieštaravimų, nepritardamas revoliucinėms idėjoms, jis labai nenorėtų matyti. Dvejais metais vėliau rašytame straipsnyje „Iš šiaurių padangės“ J. Vileišis tvirtina, jog kapitalistiniai prieštaravimai Lietuvoje nors ir pasireiškia jau, bet pernelyg dar silpni esą. Straipsnyje rašoma: „Be jokio abejojimo ir mūsų visuomenėje, kuri užlaiko tą patį būdą ūkininkavimo, kaip ir visos vakarinės tautos, galima užtęmyti apsirėkiančius nesutikimus reikalavimų atskirų luomų. Bet kaip da silpni toki nesutikimai; kaip mažai da jie apsirėškę. Ūkininkas ir jo bernas, šiuodu perstatytoju atskirų luomų, jeigu dažnai ir <...> pasibara viens su kitu, bet visgi jie valgo ir geria už vieno stalo ir neretai, atsitikus puotai, drauge ir linksminasi“ [2]. Bet jei Lietuvoje „luominiai nesutikimai“ pasireiškia dar silpnai, tai iš kur atsiranda ta „Kaino ugnelė“— nesutikimai spaudoje socialiniais ekonominiais klausimais, klausia J. Vileišis. Jo nuomone, Lietuvoje pirmi žingsniai „sociališkio mokslo“ buvo praminti tada, kai inteligentai „pradėjo rodyti paveikslus gyvenimo visos žmonijos“ [2]. Kitaip tariant, socialistinės idėjos iš užsienio buvo importuotos į Lietuvą. J. Vileišis mano, jog Lietuvai reikalinga „itin lietuviška mintis“, o ne idėjos, sukurtos kituose kraštuose. Tik išnagrinėjus Lietuvai iškilusias problemas, galima būsią atsakyti į klausimą — „Kur Lietuva eina ir dėlei ko ji dar taip eina“ [2].

Be abejo, J. Vileišis teisus, sakydamas, kad Lietuvoje tokių prieštaravimų, kaip Vakarų Europoje, dar nebuvo. Tačiau, neabejotina ir tai, jog teigdamas, kad socialistinės idėjos yra importuotos į Lietuvą, J. Vileišis norėtų nematyti ir jau buvusių prieštaravimų ir regėti visą tautą susivienijusią vardan buržuazijos interesų. Tai ypač aiškiai matyti iš kitų jo straipsnių, kuriuose jis bando atsakyti į klausimą, kaip vystosi ir gali vystytis įvykiai Lietuvoje.

J. Vileišis puikiai supranta, kad kova prieš spaudos draudimą ir kitus nacionalines priespaudas aktus turi ekonominį pagrindą. Jis nedviprasmiškai pareiškia, jog „tautystės (tautinio sąjūdžio—V. L.) pamatu yra ne kas kita, kaip <...> produkcijos reikalavimai arba pasiturinčių luomų (buržuazų) reikalavimai“ [3]. Visos kliūtys laisvam kapitalizmo vystymuisi (savaržymai, perkant žemę ir pan.) bus pilnai pašalintos tik tada, ne viename straipsnyje pabrėžia J. Vileišis, kada bus atsikratyta carine valdžia ir Lietuva įgis valstybinį savarankiškumą [3, 4, 5]. Lietuvos demokratų partijos programoje (jos projekto vienu iš autorių buvo J. Vileišis) keliamas tikslas—kuo greičiau iškovoti Lietuvai autonomiją, o tolimesnėje ateityje numatoma siekti visiško valstybinio savarankiškumo [6].

Vadinasi, J. Vileišio nuomone, nacionalinį judėjimą Lietuvoje sukėlė kapitalizmo vystymasis. Šio judėjimo galutinis tikslas—valstybinis savarankiškumas, kuris savo ruožtu sudarytų palankias sąlygas spartesniam kapitalizmo vystymuisi, todėl J. Vileišis mano, jog išganingu arkluku Lietuvai gali būti „sulaikymas turtų savo rankose ir didinimas jų pagal galę <...>“ [7], nes jo nuomone „didžiausią pavojų Lietuvai sudaro ne lietuviškos spaudos draudimas, katalikybės persekiojimai ir pan., o tai, kad ateiviai ir, apskritai, kitataučiai paveržia iš lietuvių turtus—superka dvarų žemę ir t. t. Todėl, pabrėžia jis, neleistina, kad baigę mokslus lietuviai liktų dirbti kanceliarijose Rusijos gilumoje. Jie turi grįžti į Lietuvą ir savo veikla paspartinti ekonominės galios kaupimąsi nacionalinės buržuazijos rankose. „Sukelti savo pramonę, sukurstyti savo prekystę ir prašalinti šioje šakoje svetimšalius, įkurti visokias draugystes, kurios gali prisidėti prie pakėlimo tėvynės, argi tai neplatus kelias veikimui

visų baigusią mokslą vyrų?“ [7]. Trumpai tariant, J. Vileišis mano, jog pirmyn Lietuva gali žengti tik kapitalizmo vystymosi ir nacionalinės buržuazijos tvirtėjimo keliu.

Sėkmingai „turtai savo rankose“ gali būti kaupiami laikantis principo: „nieko iš svetimšalių rankų, nieko per jų rankas“ [7]. Tai reiškia, paaiškina J. Vileišis, jog „lietuvis turi pirkti pas lietuvių“ arba pats steigti prekybos įmones ir t. t. Tik tokiu būdu galės būti kuriamos „savos“ pramonės, prekyba ir išstumiami šiose srityse kitataučiai, padarant jiems „duoną karčia“ [7].

Svarbiu faktoriumi, padedančiu nacionalinei buržuazijai tvirtėti (turtams kaupti „savose“ rankose), J. Vileišis laiko tautinę vienybę. Visus kviečia rinktis „po viena pastoge“ Jis kaip tik todėl labai piktinasi Lietuvos socialdemokratais, kurie kursto „Kaino ugnelę“, atsivežę idėjų iš svetur, kai tuo tarpu Lietuvai tos idėjos netinka, nes ji neturi tų politinių laisvių, kurias turi Vakarų Europos šalys. Norint atsikratyti nacionaline spauda ir turėti nedraudžiamą spaudą, turėti teisę steigti įvairias draugijas, pirkti kiek nori žemės ir t. t., reikia laikinai nekreipti dėmesio į „luominius nesutikimus“, kurie Lietuvoje dar taip silpnai esą [5, 8].

Taigi, lietuvių nacionalinė buržuazija J. Vileišio lūpomis pareiškia, jog tautinio sąjūdžio tikslas yra iškovoti palankesnes sąlygas nacionalinei buržuazijai tvirtėti bei apskritai kapitalizmui vystytis. Šios sąlygos bus iškovotos tik tada, kai bus visiškai panaikinta nacionalinė spauda ir Lietuva įgis, mažų mažiausia, autonomiją, t. y. tam tikrą valstybinį savarankiškumą. Darbininkams ir kitiems visuomenės sluoksniams faktiškai siūloma vardan palankesnių sąlygų nacionalinei buržuazijai tvirtėti, atsisakyti klasinės kovos. Ir, iš esmės, siekiant privilegijų sau, raginama sudaryti nepakenčiamas sąlygas (paversti „duoną karčia“) kitatautei buržuazijai. Vadinasi, kaip nurodo V. Leninas, buržuazija nacionalinio judėjimo metu savaime tampa jo hegemonu, reikalauja privilegijų bei besąlygiškos paramos sau ir siekia sukurti nacionalinę valstybę.

J. Vileišis noneigia aštrių prieštaravimų, būdingų kapitalizmui: „Tavorinė arba kapitalistinė ūkė, įsikėjęsi ten (Vakarų Europos šalyse — V. L.) jau nuo seno laiko, pagamino turtingus piniguočius ir nustelbė minias darbininkų“ [2]. Pripažįsta, kaip matyti iš vieno aukščiausiai cituoto jo straipsnio, jog šie prieštaravimai, nors, jo nuomone, labai dar silpnai, pasireiškia jau ir Lietuvoje. Tačiau, nežiūrint to, vieninteliu keliu Lietuvai vystytis laikė kapitalistinį kelią.

Augant darbininkų judėjimui, J. Vileišis buvo priverstas skaitytis su darbininkų klase Lietuvoje kaip su politine jėga, todėl negalėjo neatsakyti į klausimą, ko gali tikėtis, žengiant Lietuvai kapitalizmo keliu, Lietuvos darbininkai, ar jiems nieko kito nelieka, kaip susitaikyti su savo padėtimi? J. Vileišis pareiškia, jog jis ir jo vienminčiai visiškai nesiruošia „giedoti linksmy giesmelių augančiam kapitalizmui Lietuvoje su visomis jo ydomis“. Tačiau mes suprantame, tęsia J. Vileišis, jog kapitalizmas būtinai turės išsivystyti. Kuo tai greičiau įvyks, tuo geriau. „Nenukoneš kapitalizmas su smulkiausiu naminiu išdirbimu, su žemiausiais reikalavimais darbininkų yra blogesnis už sustiprėjusį jau“ [7]. Tai samprotavimai, su kuriais negalima nesutikti. J. Vileišis tęsia, jog kapitalizmo išsivystymas ir buržuazijos susiformavimas — tai tik viena „iš istoriškų fazijų mūsų kilimo, kuri stoja į aiškia priešgynybę su socialistiškų sąprotavimų dalyku, su reikalais visų nuskriaustųjų, viso proletariato. Išbujojimas šios buržuazinės luomos liekias istoriškai reikmėnė, bet ne joje privalo likti galutiniai mūsų siekiai, mūsų viltys...“ [4].

Logiškai užbaigdamas samprotavimus šiuo klausimu, J. Vileišis nu-
rodo, kad, vystantis kapitalizmui, didės klasiniai prieštaravimai, augs
budugnė „tarp darbininkų ir pasiturinčių luomų“.

„Susitaikymas šių dviejų luomų turės įgauti naujas formas susine-
šimuso tarp savęs ir gal visai permainyti pamatus savo tvarkos, pa-
remiant juos ant kolektyvizmo. Bet tai dalykai vis da tolimos ateities“ [9].

Matome, jog J. Vileišis, žadėdamas darbininkams geresnę ateitį iš-
sivysčiusio kapitalizmo sąlygomis, norėtų įtikinti juos atsisakyti revoliu-
cinės kovos. Jis teigia, jog kapitalizmo kaip pažangaus reiškinio iš-
sivystymas yra istorinė būtinybė. Su šia nuomone, apskritai, reikia sutikti.
Bet ką gi toliau sako J. Vileišis? Kadangi kapitalizmo išsivystymas —
istorinė būtinybė, tai darbininkai turi netrukdyti buržuazijai tvirtėti,
kantriai laukti, kol kapitalizmas taps išsivysčiusiu. Ir tik tada, neaiškio-
je ateityje, kažkokiomis formomis turėsias įvykti buržuazijos ir darbininkų
„susitaikymas“. O kadangi tai bus „susitaikymas“, tai buržuazija, nors
J. Vileišis taip tiesiai nesako, matyti, neturės būti nuskriausta. Šis požiū-
ris visai ignoruoja darbininkų klasės interesus bei revoliucinių pertvar-
kymų reikšmę.

Panašiai samprotavo XX a. pradžioje ne tik J. Vileišis, bet ir kiti
lietuvių buržuaziniai ideologai, kovodami prieš revoliucinius socialde-
mokratus. Pavyzdžiui, J. Bagdonas cituoja net K. Markso žodžius apie
tai, jog labiau pramoniniu atžvilgiu išsivysčiusi šalis yra silpniau
išsivysčiusios šalies ateities paveikslas. Jis tuo nori pasakyti, kad Lie-
tuva kol kas silpniau išsivysčiusi, negu Vakarų Europos šalys, todėl
artimiausias jos uždavinys yra pasiekti Vakarų Europos lygį. Tik tada
galima būsia pradėti kalbėti apie revoliuciją, o šiuo metu, keliant re-
voliucinius reikalavimus, kaip tai daro socialdemokratai, ešą nukrypsta-
ma nuo K. Markso, nes neigiama būtinybė išsivystyti kapitalizmui [10].

Aišku, augant revoliuciniam darbininkų judėjimui, J. Vileišis, J. Bag-
donas ir kiti buvo priversti sąmoningai ieškoti argumentų, pateisinančių
kapitalizmą Lietuvoje. Girdi, kai kapitalizmo išsivystymas bus pasiekęs
aukštą lygį, tik tada galima būsia pradėti spręsti darbininkų socialinę
problemą. Mums šie buržuazinių veikėjų išsisukinėjimai parodo, kokius
argumentus jie bandė priešpastatyti revoliucinėms idėjoms. Atsižvelgdami
į tai, aiškiau galime įsivaizduoti to meto ideologinę kovą.

Kaip vertintina iš darbininkų klasės pozicijų lietuvių nacionalinės
buržuazijos ir jos ideologų veikla nacionalinio judėjimo laikotarpiu?

V. Leninas pabrėžia, jog darbininkų klasė, vykstant nacionaliniam
judėjimui, turi laikytis principo: „Kova su engiančiosios nacijos privi-
legijomis ir prievarta ir jokio nuolaidžiavimo engiamosios nacijos sie-
kimui privilegijų“ [1, p. 385]. Tai reiškia, jog kiekviename buržuaziniame
engiamos nacijos nacionalizme darbininkų klasė remia tik bendrą de-
mokratinį turinį prieš engimą ir griežtai kovoja prieš nacionalinio iš-
skirtinumo siekimą, siekimą engti kitas tautybes [1, p. 385]. Darbininkų
klasė nacionalinius reikalavimus privalo pajungti klasinės kovos intere-
sams. Ji tam tikrose ribose remia buržuaziją nacionaliniame judėjime
tik vardan demokratijos, vardan geresnių sąlygų šiai kovai vystytis.
Si kova reikalauja visiško darbininkų „neutralumo įvairių nacijų buržu-
azijos kovoje už pirmenybę“ [1, p. 397]. Nukrypimas nuo proletarinės
politikos uždavinių būtų tiek tuo atveju, jei socialdemokratai neigtų
engiamų nacijų teisę atsiskirti ir sukurti nacionalinę valstybę, tiek ir
tuo atveju, jei socialdemokratai remtų visus nacionalinius engiamųjų
nacijų buržuazijos reikalavimus [1, p. 396].

Vadinasi, lietuvių nacionalinės buržuazijos veikloje nagrinėjamoju laikotarpiu būtina išskirti bendrą demokratinę kryptį, kurią remti darbininkų klasei buvo tikslinga. Tačiau darbininkai negalėjo sutikti su visais buržuazijos reikalavimais bei jos skelbiama tautos vienybės koncepcija, neišduodami savo klasės interesų.

Vilniaus valstybinis V. Kapsuko
universitetas
Finansų ir apskaitos fakulteto
Politinės ekonomijos katedra

Redakcinei kolegijai
įteikta
1972 m. sausio mėn.

LITERATŪRA IR ŠALTINIAI

1. V. I. Leninas. Apie nacijų apsisprendimo teisę. R., t. 20.
2. J. Berželis (J. Vileišis). Iš šiaurių padangės.—„Varpas“, 1898, Nr. 4.
3. J. Berželis (J. Vileišis). Prie programo klausimo.—„Varpas“, 1904, Nr. 5.
4. J. Berželis (J. Vileišis). Iš savo pastogės.—„Varpas“, 1900, Nr. 2.
5. (J. Vileišis).—ng.—Ūkininkai, samdininkai ir valdžia.—„Ūkininkas“, 1904, Nr. 9.
6. Lietuvos Demokratų partijos programa. Tilžė, 1906 m.
7. J. B. (J. Vileišis). Iš savo pastogės.—„Varpas“, 1899, Nr. 3.
8. J. Berželis (J. Vileišis). Iš savo pastogės.—„Varpas“, 1899, Nr. 6.
9. J. Berželis (J. Vileišis). Iš savo pastogės.—„Varpas“, 1900, Nr. 6.
10. Juras (J. Bagdonas). Mes ir socialdemokratai.—„Lietuvos ūkininkas“, 1907, Nr. 14.
11. Lietuvos Komunistų partijos XIII suvažiavimas. V., 1961.

И. ВИЛЕЙШИС КАК ВЫРАЗИТЕЛЬ ОСНОВНЫХ ИНТЕРЕСОВ НАЦИОНАЛЬНОЙ БУРЖУАЗИИ В КОНЦЕ XIX И В НАЧАЛЕ XX ВВ.

В. ЛУКОШЯВИЧЮС

Резюме

В статье на основе пропагандировавшихся И. Вилейшисом социально-экономических концепций в Литве в конце XIX—начале XX вв. делается попытка показать суть основных требований Литовской национальной буржуазии в данный период. Обращается также внимание на то, какие аргументы буржуазные идеологи пытались противопоставить революционным идеям.